

14. dni dynamickej psychoterapie, Psychiatrická nemocnica Ph. Pinela Pezinok 2018

Etický zvrät v psychoterapii a hermeneutika dôvery

Ján Ballx

Súhrn

Silnejúcim teoretickým hlasom sa v súčasnej psychoanalýze hovorí o radikálnej etike aj v súvislosti s humanitárnou, geopolitickou, sociálnou a environmentálnou situáciou. V ostatných rokoch ma zaujal tento radikálne etický prístup a zásadný posun psychoterapeutickej paradigmy, ktorý má svoje naliehavé praktické uplatnenie práve v psychodynamických a humanistických smeroch a evidentne aj v našom regionálnom prostredí, kde dnes hovoríme častejšie, hlasnejšie o slušnosti, rezonujú témy spravodlivosti, morálky, ľudskosti a dobra.

Pre mňa je zdrojom poznatkov v tejto oblasti mimo iného filozofický teoretický aparát, ktorý ponúka psychoanalytčka Donna Orange, ilustrovaný z dostupných historických záznamov o klinických prístupoch Sándora Ferencziho, Donalda Winnicotta, Heinza Kohuta, Friedy Fromm-Reichmann a Bernardta Brandchafta.

Cieľom práce je prehľadne referovať tieto poznatky a základné teoretické vrstvy radikálnej etiky a hermeneutiky dôvery v psychodynamickú psychoterapiu dnes.

Kľúčové slová: etika, dôvera, hermeneutika, psychodynamika, psychoterapia.

Čo sa dnes môže zmeniť? V spoločnosti počujeme volanie po zmene spolu so silnejúcou obavou zo zmien, ktoré už nastávajú. Akoby najhlasnejšie zaznievajú hlasy o morálke, dobre, spravodlivosti a slušnosti. Môže ísť aj o fenomén, ktorý sa dnes nazýva v psychoanalýze, filozofii a umení „ethical turn“ a „radical ethics“, čo som sa pokúsil preložiť ako etický zvrät a radikálna etika.

Spôsob ľudskej vzťahovosti všeobecne sa zjavne radikálne mení pod vplyvom zmien spoločnosti a obzvlášť masívnou technologizáciou života, čo nevyhnutne zažívame aj v dnešnej praxi dynamickej psychoterapie (Ballx, 2018). Môžeme dnes zachytiť častejšie reflexívne a teoretické uvažovanie v psychoanalýze, psychodynamickú i humanistickú psychoterapiu a radikálnom etickom zvrate. Radikálny nie je len v zmysle latinského slova radix (koreň), ale aj v zmysle toho, čo korene dokážu (rozrušovanie pôvodných základov, na ktorých stojí svet, tak ako ho poznáme doteraz).

Starostlivosť o duševné zdravie sa celosvetovo - aj na Slovensku - prepadá do hlbokkej krízy. Pre nedostatok kvalitnej duševnej starostlivosti ročne na svete zomiera 13,5 miliónov ľudí (Patel, 2018). Deje sa tak obzvlášť v technologicky vyspelom a ekonomicky prosperujúcom svete alebo na takzvanom globálnom severe, kde súčasne akceleruje pandémia duševných ochorení.

Aj my patríme k tomuto svetu a aj u nás počet ľudí, ktorí potrebujú duševnú pomoc, rýchlo rastie. Ako psychoterapeuti si môžeme klásť otázky, čo je z toho, čo robíme dobré, či vládžeme ešte pomáhať, kde zlyhávame a čo ešte môžeme zmeniť? Súhlasím s názorom psychoanalytčky Donny Orange (2016), že psychoterapeuti sú dnes tiež humanitármi pracovníci - podobne ako lekári bez hraníc alebo záchranári v oblastiach postihnutých katastrofou. Aj my psychoterapeuti sme v dnešnom svete svedkami tragédií, ktoré presahujú naše ľudské sily a možnosti. Nevyhnutne a často sme konfrontovaní s traumou, opustením, vlastnou nedostatočnosťou a smrteľnosťou.

Našou nádejou sa stala veda a technológia. V psychoterapii to je ale na úkor dôvery v cit, skúsenosť a subjektivitu. To, čo cítime v sebe a vo vzťahoch, sa marginalizuje, často sa to takto prejavuje extrémne ako ideologický scientizmus, neuroizmus a prax objektivizácie, algoritimizácie, mechanizácie (Ballx, 2018). Na druhej strane, „mimo cit“ je zároveň pre väčšinu z nás užitočným útočiskom zo sklúčenosti z konfrontácie nekonečnosti utrpenia s konečnosťou našich síl. Veda je tiež zdrojom efektívnej pomoci všade. Vďaka vede a výskumnému úsiliu mnohých dnes konečne hádam nastal čas, že účinnosť psychoterapie, bez ohľadu na terapeutickú modalitu, je mnohonásobne a dostatočne vedecky dokázaná (Wampold a Imel, 2015). Je to teda vedecký fakt, že psychoterapia každej modalitý pomáha. Pribúdajú aj vedecké dôkazy, že priemerne asi 50 % pacientov sa má vďaka liečbe psychoterapiou lepšie, ale zároveň, tie isté vedecké - mnohonásobne replikované výskumy - poukazujú, že až 20 % pacientov sa má kvôli psychoterapii horšie (Strauß, 2018). Ak máme teda napríklad denne 5 pacientov... prácou, čo robíme v ten deň, dvom až

Psychiatrická ambulancia, Bratislava

Adresa pre korešpondenciu: MUDr. Ján Ballx,

Psychiatrická ambulancia, Železničarska 4, 811 04, Bratislava

e-mail: ballx@psychoterapia.sk

trom ľuďom pomáhame, jeden až dvaja nám platia za neúčinnú liečbu a jednému vyslovene ubližujeme - zhoršujeme jeho zdravotný stav a ťažkosti. Môžete si teraz, na chvíľu, vo svojom vnútri, vybaviť tváre 5 náhodných pacientov? Čo to s vami robí, cítite niečo, vnímate svoju zraniteľnosť? Ako to zvládáte? Čo potrebujete? A čo pacienti?

Doslova o pacientoch sa dnes v psychoterapii hovorí častejšie menej a menej. Slovo pacient nahradzujeme eufemisticky termínom klient. Ja sa domnievam, že touto zmenou jazyka reflektujeme aj prebiehajúcu všade prítomnú redukciu významu intersubjektivity v terapeutickom vzťahu, vyhýbanie sa záväzku alebo cítenej etickej zodpovednosti. Hypoteticky ide o implicitný posun k ďalšej dehumanizácii, kde psychoterapia je praktizovaná len ako legálny zmluvný vzťah, ako mechanický algoritmus, technologizovaná služba alebo finančná transakcia, za ktorú už nenesieme ako terapeuti „nezmluvnú“ - plne cítenú ľudskú zodpovednosť. Možno pôvodne v dobre mienenom úmysle v snahe odstrániť nerovnováhu vzťahu alebo minimalizovať stigma terminológie, skotimizujeme terapeutický vzťah ako hlbší etický fenomén. Myslím, že je to dynamická paralela k tomu, čo sa deje v spoločenskom vývoji (ako som spomenul v úvode) a aj prejav

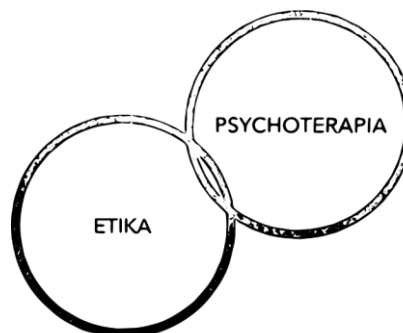
individuálnych, aj kolektívnych pracovných duševných zranení a vyčerpania, s chronickými následkami a obzvlášť patognomickým posttraumatickým vyhýbaním sa „nezmluvnosti“ terapeutického vzťahu alebo etickej fenomenológie. Myslím si, že toto vyhýbanie ďalej redukuje terapeutický proces na bezcitnú a vzťahovo impotentnú technológiu. Vyhorenie v pomáhajúcich profesiách je dnes časté. Preťaženie sa pacientom vyhýbame ľudsky. Strach z utrpenia ako podstaty ľudskosti nás až anesteticky paralyzuje a necitlivosť generuje cyklicky ďalšie utrpenie.

Slovo pacient je odvodené od latinského slovesa patior, čo znamená trpieť. Súcit, anglicky „compassion“ má v latinčine ten istý etymologický základ a vyjadruje utrpenie prežívané spolu (com-passion), práve súcit - trpenie spolu - je podľa môjho názoru podstata hlbšieho ľudského terapeutického porozumenia s liečivým účinkom, liečebne potentného vzťahu a aj úzdravných zmien v psychoterapii. Účinnosť súcitu dokazujú aj mnohé vedecké štúdie alebo trendy terapeutických smerov ako napríklad CFT (compassion focussed therapy), ale zrejme i tisícročné spirituálne tradície a filozofické práce opisujúce našu civilizačnú epochu.

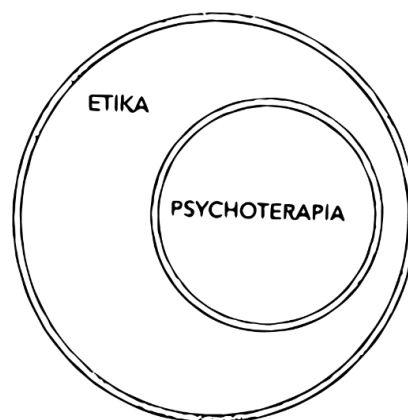
Etický zvrat, o ktorom chcem hovoriť, súvisí so zmenou smerovania psychoterapie k plnšiemu porozumeniu a vedome citlivejším postojom k utrpeniu. Ide o možný protipohyb k redukcii vzťahu a dehumanizácii opačným smerom do súcitu, radikálnej etickej citlivosti, k hlbšiemu etickému fenoménu, tak ako to opisuje aj Donna Orange, z ktorej diela a špeciálne knihy „The Suffering Stranger“ v tomto príspevku prevažne čerpám a opakovane ju budem aj doslovne citovať.

„Všetko, čo sa môžeme naučiť zo všetkých škôl psychoanalýzy a psychoterapie, aj z iných disciplín a umení, čo nám pomáha sa neuhýbavo stretať a zotrvať s trpiacimi druhými, je oboje: dobrá liečivá terapeutická prax a dobrá etika.“ (Orange, 2011).

Ako môžeme rozumieť pojmu dobrá etika je podľa mňa zásadná otázka. Téma etiky nie je len zaujímavým a od psychoterapie jasne ohraničeným a oddeleným teritórium, ktoré vnímame ako susediace disciplinárne územie. Je psychoterapia samotná aj pomyslene mimo oblasť etiky? Toto dotýkanie sa (obr. 1) - marginálne, bez výrazného prekryvania sa, je myslím doterajšie/ neradikálne vnímanie etiky. V dnešnom radikálnom vnímaní je psychoterapia, podobne ako aj filozofia a všetky ostatné oblasti ľudského bytia vždy až po etike, teda obrazne vo vnútri etiky (obr. 2). V radikálne etickom zmysle nie je pomyselne možné, aby bola psychoterapia mimo etiky. Tak rozumiem radikálnej etike aj podľa Emmanuela Levinasa (2017).

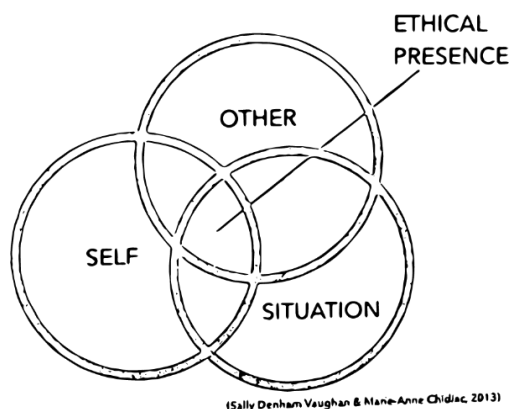
Obrázok 1. Etika a psychoterapia, vzájomný vzťah a prelinanie sa.

Obrázok 2. V dnešnom radikálnom vnímaní je psychoterapia, podobne ako aj filozofia a všetky ostatné oblasti ľudského bytia vždy až po etike, teda obrazne vo vnútri etiky.

Tento radikálny pohľad zachytávam v odbornej polemike v dnešnej vzťahovej psychoanalýze (Goodman, 2017), Gestalt terapii (Bloom, 2013), vo filozofii (Srečko, 2018), v umení a architektúre (Wigley, 2018). Dnes zaznievajú hlasy o zmene - dynamickom etickom zvrate a radikálnej etickosti. Dôslednejšie zameranie na etickú citlivosť a etické otázky v psychoterapii, táto zmena vnímania, myslenia a konania sa nazýva potom ethical turn/ etický zvrat. Zvratom sa podľa Goodmana a Seversona (2016) myslí neukončené presúvanie sa, pohyb, ktorý zatiaľ nedosiahol svoj cieľ a takisto pohyb, ktorý sa nemôže vrátiť k bezpečiu svojho zdroja, ako opustenie doterajšieho smeru a súčasnej pozície k niečomu inému.

Etiku ako disciplinárnu oblasť (pozri obr. 2) dnes môžeme rešpektovať inak - radikálne. Donna Orange (2011) opisuje, že ide takisto o kondenzáciu histórie psychoanalýzy a jej revízií aj v podobe dnešného psychodynamického myslenia. V knihe *Suffering Stranger* Orange rozoberá historický vývoj v psychoanalýze na príkladoch prác Sándora Ferencziho (1873-1933), Friedy Fromm-Reichmann (1889-1957), Donaldaldu W. Winnicotta (1896-1971), Heinza Kohuta (1913-1981) a Bernarda Brandchafta (1916-2013). Pre úvodné pochopenie radikálnej etiky v psychoterapii považujem za užitočný esteticko - synestetický prístup k psychopatológii v terapeutickom vzťahu (Francesseti, Gecele, Roubal, 2013). Synestetické vnímanie, dynamický proces vzťahovosti a etickú koemergenciu vzťahu opisuje aj vzťahový model SOS - Self Other and Situation od Sally Denham Vaughan a Marie-Anne Chidiac (2013). Zjednodušene je model SOS vyjadrený venovým diagramom Self, Iného a Situácie (obr. 3). Tam, kde sa prekrýva alebo spolustretáva naraz Self, Iný a Situácia - hovoríme o etickej koemergencii vzťahu. Vzťah je etický v základe, až z etického základu sa vynára všetko ďalšie, Self, Iný aj Situácia.

Obrázok 3. Zjednodušene je model SOS vyjadrený diagramom Self, Iného a Situácie.

Sándor Ferenczi - láskavý prapraotec psychoterapie aj na našom území (analyzoval pacientku počas pobytu v Tatrách už roku 1911, čo je zrejme úplne prvá psychoanalýza vôbec v tomto regióne (Bžoch, 2013)). Ferenczi opisuje vo svojich zápiskoch z roku 1932 ako uvažuje o psychopatológii eticky: „Je nevyhnutným poslaním analytika, nech sa snaží správať akokoľvek maximálne láskavo a uvoľnene, nastane v liečbe chvíľa, keď bude musieť zopakovať vraždu, ktorú spáchal na pacientovi v minulosti niekto iný. Na rozdiel od pôvodnej vraždy, on si však nemôže dovoliť popierať svoju vinu“ (Ferenczi, 1932 v Orange, 2011).

Emmanuel Levinas hovorí o etike ako o prvej filozofii, o tom, čo predchádza všetko ostatné. Etika je podľa Levinasa aj optika, nie samotný objekt pozorovania, ale spôsob, ako sa nám všetko javí (Levinas, 1969).

Takáto etika sa nazýva radikálna etika, aby sme ju odlíšili od etiky ako etikety alebo statických morálnych pravidiel, ktoré sú vonkajšie, rigidné, teda sú skôr nevzťahovými technickými pravidlami. „Každý by ľahko mohol súhlasiť, že úplne najdôležitejšie je vedieť, či nie sme podvedení moralizovaním a morálkou“ (Levinas, 1969).

Nepostačujúce je etiku redukovať na deklarovanú morálku, navyše ak hovoríme v blízkom vzťahu o „morálke“, je to prejavom ťažkosti, že o čomsi hlbšom - intímnejšom, často zahanbujúcom, nevieme spolu hovoriť. Môže to byť práve prejav etického narušenia vzťahu. Hádám budete viacerí so mnou súhlasiť, že etike náleží najvyššia dôležitosť, čo je podstatne iný pohľad, ako poukazuje história, prax aj vzdelávanie psychoterapie aj na Slovensku dodnes. Praktické uplatnenie nového prístupu radikálnej etiky je klinická citlivosť a spolucítená zodpovednosť za pacientov. Cítenie tu môže byť dôležitý orientačný bod v terapeutickom vzťahu. Ďalšiu orientáciu v porozumení etickému nám môže uľahčiť filozofia a špeciálne aj hermeneutika. Donna Orange (2011) nás nabáda: „Navrhujem, aby dialogická hermeneutika bola partnerom etickej klinickej citlivosti a zmyslu povolania, ktoré je vyjadrené najlepšie v etickej fenomenológii Emmanuela Lévinasa, v jeho myslení - každý z nás nesie nekonečnú zodpovednosť voči tvári trpiaceho cudzinca.“ Takýto prístup nazýva Donna Orange hermeneutikou dôvery.

Hermeneutika je umenie a teória interpretácie, zaoberá sa aj porozumením. Etymologicky je samotný pojem hermeneutika odvodený od mena antického boha Herma. Hermes je bohom gréckych bájí, ktorý je poslom správ v antickej mytológii. Hermes bol v mytológii zobrazovaný cez tri atribúty (obr. 4): 1. Na hlave mal čarovnú prilbu, ktorá umožňovala neviditeľnosť. 2. Mal zázračné krídla na obuvi, ktoré prekonávali rýchlo dlhé vzdialenosti. 3. V ruke držal magickú paličku, ktorá vedela uspať alebo prebudiť.

Obrázok 4. Hermes ako posol správ v antickej mytológii (obraz od neznámeho majstra 18. storočia).

Dá sa teda zjednodušiť, že schopnosťou tohto sprostredkovateľa správ a spojenia medzi bohmi a smrteľníkmi bolo: 1) prepájanie neviditeľného s viditeľným, 2) blízkeho so vzdialeným, obrazne aj prítomného s minulým a 3) vedomého s nevedomým (Palmer Richard, 2002 in Orange 2011).

Je zaujímavá paralela, že Hermes by mohol byť aj bohom psychodynamickej psychoterapie, podľa definície tejto modalít založenej na hlavných princípoch:

- 1) prenosu a obrán (neviditeľné a viditeľné);
- 2) vývojovej perspektívy (spájanie prítomného a minulé alebo blízkeho a vzdialeného);
- 3) nevedomia a psychického determinizmu (dynamiky vzťahov vedomého a nevedomého) (Gabbard, 2005).

Podľa Donny Orange (2011) sa historicky hermeneutika vyvíjala až k filozofii etickej interpretácie, ktorú sama nazýva „hermeneutika dôvery“. Orange čerpá najprv z diela Friedricha Schleiermachers (1768-1834). Schleiermacher upozorňoval na to, že vzájomné neporozumenie je nevyhnutnou realitou vzťahov a porozumenie obsahu je zriedkavé a je len výsledkom úporného a trvalého úsilia. Obzvlášť v psychoterapii býva veľmi užitočné si takýto pohľad na vzájomné porozumenie uvedomovať. Aj z mojej skúsenosti môže toto uvedomenie priniesť potrebnú úľavu do vzťahu a jasnosť do procesu snaženia sa o porozumenie. Zdá sa, že Schleiermacher chcel povedať, že ak chceme rozprávačovi porozumieť, musíme sa trvale snažiť ísť k nemu v ústrety aj z našej strany a tiež, že nepomáha porozumeniu, ak druhého nútíme alebo naliehame na priblíženie sa k nám. Takisto zdôraznil, že obsah rozhovoru je zo svojej podstaty - spôsobu každej komunikácie - nepresný a nejasný, takže treba myslieť na to, že ten kto hovorí, nenesie na tomto vinu.

Neskôr hermeneutiku rozvíjali aj ďalší - Wilhelm Dilthey (1833-1911) bol životopiscom Schleiermachers a z Diltheyho prác čerpal Heidegger, dôležitým filozofom pre pojem hermeneutiky dôvery je Hans-Georg Gadamer (1900-2002), ktorý bol rovnako, ako už spomínaný Emmanuel Levinas, žiakom Heidegera. Gadamer opisuje, že porozumenie je o tom, že sa snažíme dostať do pomyselného pohľadu Iného - toho druhého, ale pritom zákonite riskujeme svoj doterajší a vlastný pohľad. Ak chceme porozumieť partnerovi/ partnerke v dialógu, sme otvorení tomu, čo o sebe alebo o svete ešte nevieme a často aj nechceme vedieť a teda porozumenie toho Iného (The Other) je často nielen o námahe z úsilia (Schleiermacher), ale aj o utrpení (napríklad zo straty ilúzie seba či predstavy sveta z vlastného uhla pohľadu). Dialogická hermeneutická prax podľa Gadamera nevyhnutne obsahuje aj utrpenie hermeneutického poslucháča, pretože vcítené porozumenie narúša jeho doterajšie videnie sveta a seba. Pre ďalšie objasnenie dôvery ako hermeneutického prístupu sa Donna Orange (2011) zaoberá v knihe *Suffering Stranger* dielom Paula Ricoeura (1913-2005). Ricoeur používal explicitne termín „hermeneutics of suspicion“, tento termín by som pracovne preložil ako hermeneutika podozrievania. Za hlavných reprezentantov tejto hermeneutiky podozrievania považoval Ricoeur Marxa, Nietzscheho a Freuda, každý z nich podľa Ricoeura vo svojej oblasti pomocou hermeneutiky podozrievania odhaľoval čosi dovtedy skryté a tak umožnil nové porozumenie aj historickú zmenu. Donna Orange (2011) detailne rozoberá v zhode s filozofickým pohľadom Paula Ricoeura, že psychoterapeutická a obzvlášť psychoanalytická prax je dodnes hermeneuticky dominantne založená na takomto „podozrievaní“ pacienta. Uvádza ako príklad citát z Freudovho diela o negácii, kde ilustruje, ako doslovne Freud opisuje vzťah k pacientovi, že to čo pacient hovorí, vždy len maskuje alebo popiera čosi iné. Psychoanalýza aj psychoterapia je z princípu - paradoxne vždy o tom, čo nechce pacient vedieť a teda ani povedať. Freudov pohľad vnímam ako iste revolučný, obzvlášť princíp nevedomia, prenosu, obrán aj psychického determinizmu. Ide však o jeden z minimálne dvoch možných spôsobov hermeneutiky. Ten druhý dnes potrebný prístup by mohla byť hermeneutika dôvery. Kde sa obsah toho, čo pacient hovorí, snažíme pochopiť iným spôsobom ako hľadáním skrytých obsahov. Môžeme k pacientom pristupovať aj s dôverou, teda tak, ako sa nám to doslovne pacient snaží povedať a nehľadáme s nedôverou alebo podozrievaním čosi

iné za tým. Ak nám to situácia umožňuje (to si myslím je základným zmyslom psychoterapia všeobecne, vytvárať situáciu a vzťah, kde je možné dôverovať) môžeme sa otvoriť obojstranne namáhavému procesu porozumenia pacienta, za vedomého vystavenia sa aj vlastnej bolesti z porozumenia iného (Gadamer). Hermeneutika dôvery nám umožňuje eticky s citom vnímať možné nedorozumie a pokúšať sa o fenomenologické etické porozumenie, ktoré s pacientom zažívame. Zjednodušene sa namiesto otázky, „čo je s vami v neporiadku?“ pýtame, „čím trpíte?“ (Orange, 2011).

Zásadným príspevkom do hermeneutiky dôvery je pre Donnu Orange dielo Emmanuela Levinasa, litovského židovského filozofa a talmudistu, tiež Heidegerovho žiaka a dobrého priateľa Paula Ricoeura. Ako som už vyššie uviedol, Levinas je práve autorom myslenia radikálnej etiky. Hovorí o tom, že vo vzťahu k Inému v radikálnom zmysle, teda vo vzťahu k niekomu, kto potrebuje našu pomoc, nemáme voľbu. Levinas cituje s obľubou F.M. Dostojevského, že zodpovednosť za Iného je nikdy nekončiaca a nie je možné vyslobodiť sa z nej. Hovorí aj o zakrívení vzťahu a vzťahovej asymetrii, kde ten, kto potrebuje pomoc, je vždy nad tým, kto pomáha. Druhý (Iný, The Other - trpiaci cudzinec, vdova, sirota, utečenec...) je v radikálnom etickom prístupe teda vždy prvý. Je to kontraintuitívne a symetricky naopak, ako v hermeneutike podozrievania, kde je prvý expert - terapeut a Druhý (The Other) je až ten druhý - (Iný, pacient, klient, chorý, nedostatočný, chybný, blázon, zlý, nebezpečný...).

Levinas definuje, ako som už spomínal vyššie, primárnosť a totálnu nadradenosť etiky všetkému a podobne hovorí o nekonečnej zodpovednosti a nevyhnutnej nemožnosti túto zodpovednosť ukončiť, naplniť a dosiahnuť totálnu moc nad utrpením. Ide o vzťah nekonečna a konečnosti. Levinas mi znie často šokujúco, traumatizujúco, ale do tej miery, ako som mu zatiaľ schopný porozumieť, mám pocit, že nám možno umožňuje vidieť ešte ďalej, práve tam, k čomu nás vedie etický zvrat v psychoterapii. Prínosom je, že odhaľuje vo vzťahu mnohé, čoho si nie sme inak vedomí a ak je tento pohľad využitý v terapii vo vhodnej miere a situačne adekvátne, môže byť nápomocný k potrebnej liečivej zmene, tam kde doteraz často strácame nádej a viditeľnú cestu ako ďalej, tam kde často zlyhávame a opúšťame pacientov. Pomocou hermeneutiky dôvery môžeme aj zlyhávať, aby sme pomáhali.

Praktický postup hermeneutiky dôvery potvrdzuje aj najaktuálnejší výskum psychoterapie. Psychiater Jan Roubal (2019) opisuje na základe výskumu priebehov psychoterapeutickej liečby depresie, že v terapii môžeme hovoriť o metaforickom, ale aj fenomenologickom zostupe do priepasti zážitku depresie spolu s pacientom. Zdá sa, že Roubalova metafora a pozorovania vo viacerých psychoterapeutických modalitách potvrdzujú, že potrebná zmena v psychoterapii pacienta prichádza, keď si ako terapeuti vieme kompetentne uvedomiť a cítiť vlastnú situačnú bezmocnosť s pacientom a pacient s nami zažíva, že neistotu alebo bezmocnosť, ktorá rezonuje v danej situácii, prežívame spolu s pacientom autenticky. Ja rozumiem tomuto Roubalovmu opisu tak, že dochádza k situovanému posunu vo vzťahu terapeuta a pacienta do spolucítenej etickej koemergencie. Podľa Francessetiho (2019) obdobne Levinasovskému opisu, sú to aj momenty, keď vo fenomenologickom alebo plnom synestetickom uvedomení už nemáme v pohľade pozorovateľa inú voľbu. Z pohľadu terapeuta máme myslím dostupnú pozíciu metaforickej kotvy

eticky. Tak je dostupná možnosť voľby paradoxne v zhode s videním pozorovateľa. Ako terapeuti na základe praktickej skúsenosti alebo vlastnej citenej identity kompetencie a nádeje viac než technickej alebo mechanistickej metódy môžeme vstúpiť do fenomenológie spoluvytvárania vzťahu v danej situácii. Francesetti (2019) tu stavia do protikladu k pojmu *techné* pojem *phronésis*. Metaforickou kotvou môže byť nádej, etické vnímanie vzťahu alebo práve hermeneutika dôvery.

Donna Orange (2011) hermeneutiku dôvery sumarizuje v 5 bodoch:

1. Súcitný prístup k inému/ druhému je nevyhnutnosť.
2. Dialogický, neautoritatívny štýl je rovnako zásadný. Môžeme byť oporou bez toho, aby sme sa stávali expertnou autoritou.
3. Konzistencia a spoľahlivosť, nenáchylnosť odhaľovať seba samých sú esenciálne na prácu s ťažko traumatizovanými.
4. Akceptácia nevyhnutnosti, že budeme zasiahnutí prácou do podstaty nášho bytia a budeme sa niekedy cítiť re-traumatizovaní.
5. Sebapodpora, potrebné zdroje starostlivosti o seba a pohostinnosť, ak chceme vytrvať v našom povolání.

Starostlivosť o seba samých, o telá i duše psychoterapeutiek a psychoterapeutov, dôslednosť a dostupná klinická pohostinnosť sú rámcom hermeneutiky dôvery, potrebné tiež pre zotrvanie v profesii, kde sme ako terapeuti a terapeutky vystavení hlbokým zraneniam a zažívame traumatizmus ako iní svedkovia traumy. Paradoxne, možno práve z ľudskej zraniteľnosti v hermeneutike dôvery vyrastá kompetencia a liečivá kapacita psychoterapie. Na záver chcem ešte raz zdôrazniť vyššie opísanú dôležitosť rozvíjania synestetickéj estetiky, ľudskej citlivosti a priameho pomenovania utrpenia, levinasovský primát etiky.

Pre mňa je téma etického zvratu v psychoterapii nahliadnutím kúsok za možný horizont našej profesie, kam nás dnešok optikou radikálnej etiky môže doviesť. Je to aj obraz skrytej symetrie nerovnosti, ktorú som osobne ešte donedávna vnímal prevažne len z jednej polovice - psychoterapeut ako expertná autorita, ktorá je vyššie. Dnes už mám pocit aj z pohľadu vlastnej praxe a porozumenia referovaného teoretického textu, že v dnešnej spoločnosti sa ozýva potreba druhej časti obraznej symetrie/ asymetrie vzťahu, radikálna etická hĺbka vzťahu s pacientom, kde terapeut je obrazne nevyhnutne aj nižšie. Táto druhá časť by mohla byť zobrazená práve prostredníctvom hermeneutiky dôvery, kde všetko čo vieme, čo sa nám dostalo, nikdy nebude dost' a zároveň má silu potrebné pomáhať a uzdravovať pacientov v dôvernom a pohostinnom vzťahu psychoterapie.

Literatúra

Ballx, J.: E-zdravie je poprava. Kapitál No.4 2018, <https://kapital-noviny.sk/ezdravie-je-poprava/>

Bloom, D.: Situated Ethics and the Ethical World of Gestalt Therapy. In: Francesetti, G., Gecele, M., Roubal J. (eds.): Gestalt Therapy in Clinical Practice: From Psychopathology to the Aesthetics of Contact. Milano: FrancoAngeli, 2013.

Bžoch, A.: Psychoanalýza na periférii. Bratislava: Kalligram, 2007.

Denham-Vaughan, S., Chidiac, M.: SOS: a relational orientation towards social inclusion. Mental Health and Social Inclusion, 2013; 17(2): 100-107.

Gabbard, G.O., Beck, J., Holmes, J.: Oxford Textbook of Psychotherapy. New York: Oxford University Press, 2005.

Goodman, D., Severson, E. (eds.): The Ethical Turn: Otherness and subjectivity in contemporary psychoanalysis. New York: Routledge, 2016.

Francesetti, G., Gecele, M., Roubal, J. (eds.): Gestalt Therapy in Clinical Practice: From Psychopathology to the Aesthetics of Contact. Milano, Italy: FrancoAngeli, 2013.

Francesetti, G.: The Field Strategy in Clinical Practice: Towards a Theory of Therapeutic Phronesis. In: Bronwell, P.: Handbook for Theory, Research, and Practice in Gestalt Therapy. Cambridge Scholars Publishing, 2019, in press.

Ferenczi, S.: Klinický denník. Praha: Portál, 2014.

Levinas, E.: Totality and Infinity: an Essay on Exteriority. Pittsburg: Duquesne University Press, 1969.

Levinas, E.: Boh prichádza v idei. Bratislava: Hronka, 2017.

Orange, D.: The Suffering Stranger: Hermeneutics for Everyday Clinical Practice. New York: Routledge, 2011.

Orange, D.: Nourishing the Inner Life of Clinicians and Humanitarians: The Ethical Turn in Psychoanalysis. New York: Routledge, 2016.

Patel, V. et al.: The Lancet Commission on global mental health and sustainable development. The Lancet commissions, 2018; 392(10157): 1553-1598.

Roubal, J.: Surrender to hope: The therapist in the depressed situation. In: Francesetti, G., Griffero, T. (eds.): Neither Inside Nor Outside. Psychopathology and Atmospheres. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 2019, in press.

Srečko, H.: Radikalita lásky. Olomouc: Broken Books, 2018.

Strauß, B.: How Psychotherapy Research Could Stimulate Psychotherapy Integration. Konferencia Praha: Roots and Gifts of Psychotherapy. Praha, 2018.

Wampold, B., Immel, Z.: What do we know about psychotherapy and what is there left to debate? 2015. [Web Article].

Wigley, M.: New Babylon. In Verzier M., Axel N. (eds.): Work, Body, Leisure. Rotterdam: Het Nieuwe Instituut, 2018.

Západoeurópsky maliar z 2. polovice 18. storočia. Hermes u bohýň - https://www.webumenia.sk/dielo/SVK:VSG.O_190

Do redakcie došlo: 23.12.2018.